

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М. (Суми), канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І. (Суми), канд. іст. наук;
Король С. М. (Суми), канд. політ. наук;
Куліш А. М. (Суми), д-р юрид. наук;
Лобко Н. В. (Суми), канд. іст. наук;
Нестеренко В. А. (Суми), канд. іст. наук;
Піскун В. М. (Київ), д-р іст. наук;
Рамач Я. (Нові Сад, Сербія), д-р іст. наук;
Семенов В. М. (Суми), канд. наук з держ. упр.;
Теліженко Л. В. (Суми), д-р філософ. наук.

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
юридичного факультету Сумського державного університету
(протокол № 8 від 02.04.2015 р.)

Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи : зб. матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. : у 2 част. (Суми, 17 квітня 2015 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, С. М. Король та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2015. – Ч. 1. – 116 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ВНЗ і наукових установ, виголошені в рамках III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 758 від 12 грудня 2014 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

**КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ЗАКЛАДИ ЯК СКЛАДОВА
СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО
СЕЛА ПРОТЯГОМ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 60-х рр. ХХ ст.:
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА І НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ**

Соціально-культурна сфера завжди була і залишається однією з найважливіших передумов становлення та подальшого розвитку будь-якої нації, адже вона пов'язана з духовним життям людей, освітою, інтелектуально-культурним розвитком, охороною здоров'я, соціальним забезпеченням та задоволенням інших соціально-культурних потреб людини. Однією з основних складових соціально-культурного життя є культурно-освітні заклади, які повинні розвиватися при впровадженні нововведень та спрямовуватися на підвищення якості життя населення. Однак, культурно-освітні заклади українського села першої половини 60-х рр. ХХ ст. характеризувалися негативними тенденціями, серед яких: заполітизованість, заідеологізованість численними *«радянськими штампамі»*, обмеження бюджетних джерел фінансування, низька підготовка спеціалістів культосвітньої справи, ліквідація усіх національних відмінностей в УРСР з метою створення *«єдиного радянського народу»*.

У науковій літературі давно триває дискусія довкола проблем розвитку соціально-культурної сфери другої половини ХХ ст., в якій взяли участь такі дослідники, як В.Даниленко, І.Романюк [1], Ю.Войцехівський [2], Г.Кривчик [3], Р.Лях, Г.Панчук [4] та ін. Однак, досліджувана тема досі залишається недостатньо вивченою. Це дає нам можливість продовжити роботу у цьому перспективному напрямку.

У досліджуваній період у системі сільських закладів культури головну роль відігравали сільські клуби та будинки культури. Але в дійсності лише небагатьом з них вдалося стати справжнім осередком культурного життя на селі, зокрема через свою бідність, недостатню матеріальну базу та залишковий принцип фінансування. На основі постанови ЦК КПРС і уряду СРСР від 7 березня 1961 р. колгоспам уперше була надана можливість отримувати довготермінові кредити на будівництво клубів і бібліотек [5, арк. 35-36], однак на місцях це практично не виконувалась, тому що при розподілі фінансів перевагою користувалися міські клуби, які і так перебували у кращому становищі від сільських.

Часто посади культосвітніх працівників займали агрономи, учителі, зоотехніки, будівельники, працівники колгоспної бухгалтерії. На початку 1960-х рр. у 36,9 % клубних працівників була відсутня середня освіта, а кількість завідуючих клубами, які зовсім не навчалися, становила 32,3% [6, арк. 2]. Фахівці культосвітніх установ у порівнянні зі спеціалістами сільського господарства, медичними працівниками, учителями та іншими категоріями сільської інтелігенції були найбільш низькооплачувані.

Однією із поширених форм культурно-освітньої роботи на селі були гуртки художньої самодіяльності, що створювались при клубах з урахуванням інтересів колгоспників. Їхній репертуар суворо регламентувався й контролювався у відповідності з ідеалами соціалізму. На середину 1960-х рр. працювало 1067 клубів, які ще не мали платних культосвітніх працівників, а люди тут працювали лише на громадських засадах [7, арк.16].

При деяких сільських будинках культури і клубах працювали народні університети, які ставили своїм завданням пропаганду нових досягнень науки і техніки, передового досвіду, ознайомлення слухачів з історичними, педагогічними і художніми надбаннями насамперед російської культури. Станом на червень 1961 р. в Україні діяло 1819 народних університетів різного типу, з них 292 університети культури, сільськогосподарських знань, передового досвіду, охорони здоров'я, педагогічні та технічні [8, арк. 10].

Важливу роль у задоволенні культурних потреб населення відігравали бібліотеки, однак в сільській місцевості їхня робота зводилася нанівець. Загалом на початку 1960-х рр. у 20 тис. сільських населених пунктах були відсутні бібліотеки і їхні жителі обслуговувалися через пересувні бібліотеки та книгоноші [8, арк. 123].

Суспільно-політична література для бібліотек комплектувалась одноманітно і тенденційно. Близько 30 % книжкових фондів сільських бібліотек становили твори Маркса, Енгельса, Леніна [9, с. 293]. Надруковані, але нікому не потрібні книги з часом або списувались в макулатуру, або продовжували лежати на бібліотечних полицях. Більшість книг видавалася не українською мовою, хоча 50 % сільських жителів України користувалися україномовною літературою [9, с. 298].

У першій половині 1960-х рр. особливе місце в культурному впливі на маси в українському селі займало кіно. На його репертуарі позначився вплив наказу Міністерства культури СРСР, виданий в 1960 р., в якому вказувалось, що при демонструванні кінофільмів необхідно надавати перевагу *«радянським фільмам і фільмам країн народної демократії, зменшити показ стрічок*

капіталістичних країн». Була знижена роль українського кінематографа, українською мовою демонструвалось не більше 1% фільмів.

Отже, в діяльності культурно-освітніх закладів українського села першої половини 1960-х рр. було багато проблем і недоліків. Сільська культура опинилась на узбіччі соціального розвитку зі своїм залишковим принципом фінансування. Розгортання культосвітньої роботи гальмувалося незадовільною матеріально-технічною базою і браком освічених кадрів. У багатьох областях України сільські клуби часто були відсутні, або ж закриті. Бібліотечна практика пронизувалася суцільною регламентацією, одноманітністю, формалізмом, русифікацією. Більшість книг видавалася не українською мовою. Українське село не забезпечувалося якісною кіноапаратурою, для кожної кіноустановки формувався репертуарний план демонстрації фільмів, який узгоджувався з парткомами колгоспів чи радгоспів, сільською радою. Суттєво знижувалася роль українського кінематографа. Національні інтереси українців нівелювалися, «притуплялася» національна самосвідомість.

---

1. Даниленко В. Інтелігенція українського села в 50-ті – 60-ті роки ХХ ст.: історіографічний аналіз / В.Даниленко, І.Романюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського. – Вип. 8. Серія: Історія: Збірник наукових праць. – Вінниця, 2004. – С. 46-51

2. Войцехівський Ю.В. Інтелігенція українського села: 1960-ті – перша половина 1980-х / Ю.В.Войцехівський – К.; Бердянськ, 2004. – 124 с.

3. Кривчик Г. Протиріччя культурного розвитку українського села у 1960-80-ті рр. / Г.Кривчик // Український історичний журнал. – 2002. – №5. – С. 25-34.

4. Лях Р. Сільське населення Донецької області в 1959-1989 рр. / Р.Лях, Г.Панчук // Український селянин: Праці науково-дослідного інституту селянства / Інститут історії України НАН України. –Черкаси, 2000. –Вип. 1. – С.86-88.

5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 5116 Міністерство культури УРСР, оп. 8, спр. 280 Доповідні записки, інформації до ЦК КПУ та листування з ним з питань роботи культосвітніх установ. 1965 р., 71 арк.

6. ЦДАВО України, ф. 5116 Міністерство культури УРСР, оп. 8, спр. 186 Довідки про діяльність культосвітніх установ Української РСР. 1960 р., 21 арк.

7. ЦДАВО України, ф. 5116 Міністерство культури УРСР, оп. 8, спр. 298 Доповідні записки, інформації до РМ УРСР та листування з питань роботи культосвітніх установ. 1966 р., 113 арк.

8. ЦДАВО України, ф. 5116 Міністерство культури УРСР, оп. 8, спр. 203 Довідки та доповідні записки обласних управлінь культури про роботу клубних установ. 1961 р., 150 арк.

9. Романюк І. М. Соціально-економічні і культурні процеси в українському селі в 50-х – пер. пол. 60-х рр. ХХ ст.: дис... д. і. н. : 07.00.01 / І.М.Романюк / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2006. – 508 с.